

Војска у спољној политици Сједињених Америчких Држава

УДК 355/359:327(73)

Др Тодор Мирковић, пуковник у пензији

Аутор, у уводном делу чланка, разматра односе између војске и (спољне) политике једне земље уопште, и посебно САД, као и неке специфичности (геостратегијске, историјско-развојне) те велике светске силе. У чланку су објашњени за САД неки специфични појмови као што су национална безбедност, национална и војна стратегија (сличности и разлике), национални безбедносни интереси и национални безбедносни циљеви, националне безбедносне обавезе, и друго. Аутор разматра јединство спољне и војне политике САД и видове учешћа америчког војног естаблишмента у формулисању и усвајању националне безбедносне и спољне политике САД, као и у доношењу одлука о заштити националних интереса и остваривању стратегијских циљева, а кроз рад Савета за националну безбедност, израду стратегијских и обавештајних процена, сагледава утицај војске на спољну политику Сједињених Америчких Држава. Војна подршка спровођењу спољне политике САД – од изградње савезничких и партнерских односа, демонстрирања силе, војног присуства на страним територијама и ангажовања у локалним и регионалним ратовима до пружања војне помоћи и испорука наоружања – значајан је вид учешћа војске у остваривању политичких интереса и стратегијских циљева САД, наглашава аутор.

На крају, аутор разматра улогу војске у спољној политици САД у новим међународним условима – у изградњи „новог светског поретка“, у чему САД имају водећу улогу.

Војска је, по правилу, инструменат политике једне земље, а спољна политика је део те опште (државна, национална) политике. У таквим релацијама војска је окренута према унутрашњости, тј. према одбрани земље од спољне агресије, а спољна политика је оријентисана према иностранству – ка успостављању и изградњи односа са другим земљама и међународним организацијама. У свим друштвено-политичким системима и режимима власти, међутим, војска на одређени начин утиче на спољну политику. Зависно од карактера друштвено-политичког система и услова тај утицај је већи или мањи, али он зависи и од геостратегијског положаја земље, њене опште политике, стратегије и ратне доктрине. У империјалистичким земљама, које воде политику експанзије или доминације, тај утицај је већи, а у земљама које су прокламовале и воде одбрамбену политику и ратну доктрину, утицај је мањи. Исто је, у

основи, са великим и малим земљама: војска, по правилу, има већи утицај на спољну политику првих, а мањи утицај у другим земљама.

Сједињене Америчке Државе (САД) од недавно су једина светска суперсила, која води спољну политику активну по карактеру и глобалну по размерама или простору. Стога оружане снаге САД имају велики значај како у формулисању, тако и у спровођењу спољне политике, што је, и по форми и по садржини, одређена специфичност, уз постојање и других америчких особености.

Специфичности Сједињених Америчких Држава

Специфичности Сједињених Држава могу се посматрати са становишта геополитичког и геостратегијског положаја САД, тока и начина прерастања САД у светску суперсилу, карактеристика њене политике и стратегије итд.

Геостратегијске повољности и рањивости

Сједињене Америчке Државе имају изузетно повољан геополитички и геостратегијски положај. Земља од 9,372.610 km² површине и са око 260 милиона становника има свега две суседне земље – на југозападу Мексико и на северу Канаду, чија је економска и војна моћ неупоредиво слабија. На истоку и југоистоку САД обезбеђене су водама Атлантског, а на западу – Пацифичког океана. С обзиром на то, територијални интегритет и безбедност САД могли би да буду угрожени само дејствима из ваздушног простора и са мора. Та опасност се у озбиљнијој форми јавила тек после Другог светског рата (изградња ракетно-нуклеарних снага и јачање стратегијских компонената ваздухопловних и поморских снага бившег СССР-а), а потенцијално ће постојати и у будућности (настајање нових регионалних, а можда и светских сила, с могућностима глобалног „пројектовања“ војне моћи).

Без обзира на реалну рањивост територије, САД објективно не би морале да имају јаке оружане снаге оперативно-тактичке намене, већ само снаге које могу успешно да парирају реалним опасностима – снаге поузданог детерента и ефикасне одбране од евентуалних ракетно-нуклеарних удара и напада из ваздушног простора и са мора. Међутим, у Другом светском рату и, касније, током четрдесет петогодишњег „хладног рата“, САД су изградиле веома снажну оружану силу, која превазилази потребе властите одбране и служи, пре свега, за подршку америчке спољне политике. Оне настављају да изграђују, квалитативно јачају и технички модернизују своје оружане снаге и после периода „хладног рата“. Упоредо, формулишу и усвајају нове стратегијске и доктринарне концепције њихове употребе у измењеним међународним условима и оспособљавају их за успешну заштиту националних интереса и остваривање својих стратегијских циљева као једино преостале светске суперсиле, која тежи успостављању „новог светског поретка“ са властитом водећом улогом.

Сједињене Америчке Државе, као самостална држава, постоје свега 200 година (Декларација о независности донета је 1776. године). У том периоду су од колонијалних посела прерасле у светску суперсилу освајањем нових територија, унутрашњим консолидовањем и афирмисањем на међународном плану. У првих сто педесет година постојања САД нису имале већи значај у међународним односима,¹ али су се систематски шириле освајањем и куповином нових територија,² а унутрашњи систем су изграђивале на основу Устава донетог 1781. године.

Територијални интегритет САД само једанпут је био угрожен дејствима споља (грађански рат 1861–1865. вођен је због унутрашњих односа). Било је то у рату са Великом Британијом 1812. године, због британског ометања слободне пловидбе америчким трговачким бродовима и спора у разграничењу са Канадом, тадашњом британском колонијом. Тај рат ниједној страни није донео непосредне користи, али је водио ка даљим уступцима Велике Британије – препуштањем територије садашњих федералних држава Мејн и Орегон Сједињеним Државама.

Поред освајања простора на Средњем западу и померању граница ка Далеком западу, кроз борбу са домородачким Индијанцима, САД су водиле у 19. веку два велика рата, из којих су изашле територијално веће, економски јаче и међународно афирмисаније.

У рату са Мексиком 1846. године (избио је због Тексаса, који су САД претходно биле прогласиле својом федералном државом) Сједињене Државе су изашле као победник и освојиле огромне територије, које сада, сем Тексаса, покривају америчке федералне државе Калифорнија, Невада, Нови Мексико, Аризона и Јутах.

Америчко-шпански рат од 1898. године (повод – ослобађање Кубе од шпанске колонијалне власти) означио је продор САД у унутрашњост Пацифика и избијање на Далеки исток. У том рату САД заузеле су Кубу, Порто Рико, Хаваје, Филипине и Гуам. Куби је, мировним уговором, одмах дата самосталност, Хаваји су анектирани, а Порто Рико, Филипини и Гуам су проглашени америчким поседима, с тим што су Филипини 1946. године добили независност.

Тако су САД, од првобитних 13 федералних држава, углавном помоћу војне силе, прерасле у државу од 50 федералних јединица, огромних простора и готово неисцрпних природних ресурса, што је значајан услов за добијање одређеног места и улоге у међународној заједници.

¹ Прво дипломатско представништво САД отворено је у Паризу 1776. године, а први амерички амбасадори упућени су у Велику Британију, Француску, Немачку и Италију тек 1893. године. У међувремену, развијена је конзуларна служба на основу одговарајућег закона донетог 1792. године (према *Frank & Wagnalls Standard Reference Encyclopedia*, New York, 1958).

² Луизијана је купљена од Француске 1803, Флорида од Шпаније 1823, а Аљаска од Русије 1867. године (исто).

Упоредо с војним продором ка Далеком истоку, пред крај 19. века САД окренуле су се и према Европи.³ Почеле су да отварају дипломатска представништва и да шире трговинске везе. Тиме су попримиле обележја светске силе у настајању, што се потврдило и афирмисало у светским ратовима који су следили. Наиме, у 20. веку САД учествовале су у два светска рата, у више од сто малих (локалних и регионалних) сукоба и у једном, за 20. век карактеристичном и специфичном рату планетарних размера – „хладном рату“.

Из Првог светског рата⁴ САД изашле су као призната светска сила, као (или већа) Велика Британија и Француска, а из Другог светског рата – као једна од две светске суперсиле. Исход „хладног рата“ потврдио је економску и политичку супериорност САД између осталог, захваљујући и суседним западним земљама, које су подржавале војну политику и напоре америчке администрације, у односу на главног ривала у међународним односима – Совјетски Савез. Из тог рата САД, изашле су као једина преостала светска суперсила, снажног политичког утицаја и велике економске и војне моћи.

Услови у којима су САД градиле свој престиж

Током Другог светског рата и одмах после његовог завршетка суштински је измењена геополитичка и геостратегијска слика света. Раније велике европске (и светске) силе: Велика Британија, Француска, Немачка, Италија и Јапан, из тог рата су изашле битно ослабљене – прве две економски исцрпљене, а остале, војно поражене, нису више могле да имају значајнију улогу у међународним односима. Уместо њих, на сцену светских збивања ступиле су две војне суперсиле – САД и СССР, које су стале на чело касније формираних војних савеза: Северноатлантског пакта (НАТО) и Варшавског уговора (ВУ).

Као САД, из Другог светског рата и СССР изашао је војно ојачан и политички утицајан. Успоставио је доминацију у источном и југоисточном делу Европе и ширио утицај према деловима Азије, где је Кина приводила крају своју дугогодишњу револуцију. С ослободом на развијену структуру комунистичких партија у многим земљама и на антиколонијалне покрете, СССР ширио је и јачао свој политички утицај пре свега у Азији и Африци, али и у деловима јужне и западне Европе и у Латинској Америци.

Комунизам као идеологија и као покрет, који је имао извориште и потпору у СССР-у, био је у офанзиви и почео је озбиљно да угрожава капитализам, чији су главни заштитник и бранилац биле Сједињене

³ После рата 1812. године и догађаја који су следили, 1824. године проглашена је Монроова доктрина, којом је „упозорена“ Европа да се „држи даље од Западне хемисфере“, што је значило својеврсно изоловање САД од Европе, али и експанзију империјалистичке политике у Северној и Јужној Америци.

⁴ У Први светски рат САД ушле су тек априла 1917. године.

Државе. Тако су догађаји из периода одмах после Другог светског рата избацили САД на чело западног или тзв. слободног (некомунистичког) света, а СССР на чело социјалистичког (или „неслободног“, комунистичког) света. Створен је биполарни светски поредак у оштрој идеолошкој конфронтацији и исцрпљујућем војном надметању. Основне карактеристике тог периода су распадање колонијализма, појаве криза унутар капитализма и офанзивни наступ милитантног комунизма. У таквим условима САД, као водећа сила капиталистичког света, властити опстанак и просперитет и опстанак и реafirмисање капитализма, као система уопште, сагледавале су у политичком организовању и војном јачању, што је – као процена и као водич за акцију, унесено и у веома значајни документ – Извештај Савета за националну безбедност САД, бр. 68/49.⁵ На таквим гледиштима и проценама настао је највећи војно-политички савез – НАТО, и неколико других војних савеза и билатералних војних аранжмана, а по средини Европе и на њеном југу успостављен је ланац војних база са снагама САД и њихових савезника.⁶

Политика и стратегија националне безбедности

Сједињене Америчке Државе као свака друга земља, имају своју спољну и војну политику. Спољна политика се односи на усмеравање америчке дипломатске активности у свету, а војна политика на изградњу војне силе и доктрине њене употребе. Међутим, те две политике, у случају САД умногоме делују истосмерно – једна другу допуњују и подржавају, а њима се придружује још и политика обавештајних делатности, коју према иностранству спроводе Централна обавештајна агенција (ЦИА) и војне обавештајне организације. Те три политике обједињене су у политици *националне безбедности*, која је у много чему синоним појма *национална стратегија* (*националан*, у америчкој терминологији је синоним појма *државни*). Основни правци деловања те политике и стратегије усмеравају се на заштиту *националних* интереса и остваривање *националних циљева* и *парцијалних националних политика*.

Национална безбедност (*National Security*) у америчкој терминологији се дефинише као „заштита једне земље од свих врста спољне агресије, шпијунаже, саботаже, субверзија, узнемиравања и других непријатељских деловања“.⁷ Тај ужи појам, међутим, проширује се на заштиту националних безбедносних интереса и остваривање националних безбедносних циљева и националних безбедносних политика у свету. Политику и стратегију националне безбедности формулише и усваја Савет за националну безбедност САД у оквиру уставних и конгресних овлашћења. То је, уједно, место где се утврђују улога

⁵ *A Report of the National Security Council on US Objectives and Programs for National Security*, NSC-68, April 15, 1949.

⁶ Ланац војних база од југа Европе, настављен је преко југоистока Азије и Далеког истока, окружујући и блокирајући све тадашње социјалистичке земље Европе и Азије.

⁷ Jonh M. Collins, *Grand Strategy*, Annapolis, Md. 1973.

и задаци оружаних снага у подршци спољне политике и глобалне стратегије Сједињених Држава.⁸

Стратегија се, у савременој америчкој теорији и пракси не сматра само као „вештина ратовања“, већ много шире. „Она (стратегија) ... није више искључиво ствар војске, нити се бави само оружаном борбом. Стратегијским питањима на највишем националном нивоу данас се баве људи у цивилу, исто као и они у униформи. Стратегија је вештина и наука о избору опција ...“, каже Џон Колинс. Из тако проширеног појма стратегије произашао је појам или концепт „националне стратегије“, који се означава још и као „општа“, „велика“, „глобална“ стратегија.

Национална и војна стратегија

Према америчком поимању тих појмова *национална стратегија* „спаја све чиниоце националне моћи у време мира, као и у време рата, како би се остваривали национални интереси и циљеви“. У оквиру тога постоје, на пример, политичка стратегија која се односи на унутрашње и спољне проблеме; економска (унутрашња и спољна) стратегија; национална војна стратегија итд. „Све се оне збирно сврставају у националну или велику стратегију (Grand Strategy) – у вештину и науку употребе (свих) извора националне моћи како би се постигли жељени нивои и типови контроле у односу на опасности које се јављају кроз претње силом или употребом силе, посредне притиске, дипломатска, саботажна и друга могућа средства, задовољавајући на тај начин националне интересе и циљеве САД“.⁹

„Велика стратегија“ и *војна стратегија* међусобно су испреpletене, нарочито када је реч о њиховој примени према спољном свету, али *нису синоними*, наглашава Џ. Колинс. Војна стратегија се бави питањима физичког насиља или претњом насиљем, и њоме се баве генерали. Великом стратегијом се баве државници, и она, по правилу, контролише војну стратегију. У конципирању и спровођењу војне стратегије, међутим, велики значај има војска, њено политичко и војно руководство (секретар за одбрану је политичка личност, функција).

Као светска суперсила, с претензијама на светско лидерство, САД према спољном свету воде упоредо глобалну и *регионалне стратегије*. Оне имају, на пример, једну стратегију за Европу, другу за Блиски исток, трећу за Југоисточну Азију и Далеки исток итд. Велика стратегија произилази из формулисаних и на највишем нивоу усвојених националних интереса, националних циљева, националних политика и

⁸ Ти задаци, крајње уопштено, могу се свести на одвраћање потенцијалних противника од напада на САД и њихове савезнике и на предузимање противмера (противнапади, противудари) уколико одвраћање не би успело, на заштиту америчких виталних интереса у свету и на ангажовање у остваривању националних стратегијских циљева. Када је у питању учешће војске у спровођењу спољне политике САД, ти задаци се проширују на изградњу савезничких и партнерских односа са другим земљама, на учешће у спровођењу спољнополитичких циљева, у јачању и ширењу присуства и утицаја САД у свету, и друго.

⁹ John M. Collins, *исто*, стр. 14. и 15.

националних обавеза. На њу утичу и основна обележја јој дају политички, војни, економски и други чиниоци, а ослања се на изворе националне политичке, економске, војне и друге моћи (шема 1).

Шема 1

Матрица велике стратегије

Извор: према John M. Collins, исто, стр. 2

Национални безбедносни интереси обично се категоричу као **витаљни** и **важни** интереси. Витални су они који утичу или могу утицати на безбедност САД и за чију су заштиту или очување САД спремне да употребе и војну силу. То су, пре свега, интегритет и суверенитет САД; сигурност америчких грађана и имовине у свету; слобода поморског, ваздушног и копненог саобраћаја који се користи у превозу роба и грађана САД, и безбедност савезничких и пријатељских држава и појединих региона.¹⁰ Јасно дефинисани, ти интереси чине „снажну потпору за чврсту стратегију“, наглашава се у војној штампи Сједињених Држава.

Национални безбедносни интереси САД, према томе, протежу се далеко изван властитих граница. У заштити тих интереса најзначајнија је управо војска.¹¹

Национални безбедносни циљеви, према америчкој интерпретацији тог појма, јесу национални циљеви који се односе на заштиту националних интереса, било да су они угрожени споља или дејствима изнутра, али и они којима се тежи остваривању неких жеља или намера. Национални безбедносни циљеви нису утврђена константа, већ су

¹⁰ Приликом посете земљама Блиског истока почетком 1996. године, амерички секретар за одбрану Вилиам Пери, у Ријаду (Саудијска Арабија), поред осталог, рекао је: „Спремни смо, ако је потребно, да се боримо овде како бисмо заштитили регион..., који је од виталног интереса за националну безбедност САД“ („Политика“ од 8. јануара 1996).

¹¹ „Остваривање америчких националних интереса и успешно вођење дипломатије захтева снажну војну силу...“, навео је у извештају Конгресу бивши секретар за народну одбрану Каспар Вајнбергер, 4. фебруара 1985. године.

подложни променама, зависно од разних, пре свега међународних околности, укључујући и промене у односу и констелацији снага у свету. Могу да буду непосредни, краткорочни, средњорочни, дугорочни и трајни циљеви. На пример, у првим годинама после Другог светског рата основни национални безбедносни циљ био је „зауставити ширење међународног комунизма и обезбедити опстанак и просперитет америчког друштва и система западне демократије“.¹² Тај циљ је касније проширен на потискивање или сузбијање комунизма и његово враћање у границе пре Другог светског рата (*Roll-back communisms*), а затим и на уништење комунизма као „највећег светског зла“ (Реган) – све то без ризика уласка у општи светски рат. Након остваривања тих циљева, у чему је војска такође имала важну улогу, основни национални безбедносни циљ постао је изградња „новог светског поретка“ с водећом улогом САД у њему. И тај циљ се остварује, или желе да га остваре, великим делом с ослоном на војну силу.

Националне безбедносне политике јесу „политичке опције које обезбеђују водиче ка постизању националних безбедносних циљева“. Тако је, на пример, из основног националног безбедносног циља, „спречити експанзију СССР-а и ширење међународног комунизма“, произашла политика (и стратегија) „обуздавања комунизма“ (*Containment Policy*), а из циља да се избегне општи светски, пре свега нуклеарни рат – политика детанта, политика преговарања и споразумевања са главним противником и ривалом у међународним односима. „Нови светски поредак“, као примарни национални безбедносни циљ, изграђује се (или покушава да се изгради) кроз политику јачања савезништва и партнерских односа, а основу за то чине оружане снаге.

Националне безбедносне обавезе, као четврти важан чинилац велике стратегије и глобалне политике САД, произилазе из савезничких односа и билатералних војних аранжмана, али и из „моралних обавеза“, насталих из промовисаног концепта заштите људских права.

Испреплетаност спољне и војне политике

Измењен карактер спољне политике

Спољна политика САД, каква је сада позната у свету, а конципирана у САД, настала је током и одмах после Другог светског рата. Основна обележја добила је током „хладног рата“, идеолошког конфронтирања и војног надметања САД са СССР-ом и Запада са Истоком. Значајна је компонента политике и стратегије националне безбедности и неодвојива је од војне политике и војне стратегије Сједињених Држава, а ослања се на економску и војну моћ земље и на савезништва у свету. Пре тридесет година, амерички публициста С. Харисон, у вези с тим је писао: „Америчка спољна политика у свом садашњем виду не би била

¹² Наведено у Извештају Савета за националну безбедност САД, бр. 68/49 (фуснота 5).

препознатљива чак и добро информисаном грађанину само једну генерацију старијем. Тек је Други светски рат учинио да се САД коначно појаве са својим активним и позитивним учешћем у потрази за властитом националном безбедношћу.¹³

Стенли Харисон, као и многи други аутори пре и после њега (на пример, Хенри Кисинџер), нагласио је неодвојивост спољне и војне политике, с напоменом да је немогуће да се оне посебно планирају и спроводе, јер „веома много утичу једна на другу и по главним питањима се допуњавају и ојачавају“.¹⁴

Неодвојивост спољне и војне политике САД у пракси се испољава кроз заједничко формулисање и усвајање националне безбедносне стратегије, планирање и спровођење заштите националних безбедносних интереса и остваривање националних безбедносних циљева и националних безбедносних политика.¹⁵ У тај процес укључује се и Централна обавештајна агенција, а повремено и друге владине организације задужене за односе са страним земљама и међународним организацијама.

Сарадња извршних органа

Истосмерност деловања, испреплетаност спољне и војне политике и тежња ка њиховом усклађеном деловању огледају се и кроз организацију и рад органа задужених за спровођење тих политика. У Државном секретаријату (Секретаријату за иностране послове) постоје бројне организацијске јединице које се баве војним (војно-политичким или политичко-војним) питањима, а у Секретаријату за одбрану (Министарство одбране) – органи који се баве питањима спољних послова. Између тих органа постоји веома тесна веза и сараднички однос. У Секретаријату за иностране послове посебно су значајне Управа (биро) за политичко-војне послове и Управа за питања помоћи у пословима безбедности. Те управе и неки други органи Секретаријата баве се питањима односа са војно-политичким савезима и местом и улогом САД у њима; војним, војноекономским и војнотехничким односима САД са страним земљама (политика војне помоћи и испорука наоружања и војне опреме другим земљама, на пример, у надлежности је тог секретаријата); питањима наоружавања и разоружавања, и преговорима који се воде у вези с тим; односима са Пентагоном и друго. У Министарству одбране једно од најважнијих је место заменика секретара одбране за политичка питања, којем су, поред осталих, потчињени помоћници секретара одбране за послове међународне безбедности и за послове међународне

¹³ Stanley L. Harrison, *Fashioning Foreign Policy*, „Military Review“, No. 3/65, p. 36-47.

¹⁴ Исто, стр. 43.

¹⁵ Изградња савезничких односа, контрола наоружања и разоружања, испоруке средстава ратне технике страним земљама и слично у суштини су војни послови, али се они не могу одвојити од спољне политике Сједињених Држава. У тим пословима, као и у веома разгранатим и разноврсним активностима снага САД у свету, веома су активни оба кључна министарства Владе САД (за спољне послове и за одбрану).

политике. Ту је и Агенција за питања војне помоћи иностранству и испоруке средстава наоружања и војне опреме (НВО) страним земљама.

Политичко-војни сектор у Државном секретаријату (МИП-у) и сектори за послове међународне безбедности и међународне политике у Пентагону (за њега се обично каже да је Стејт департмент у малом) организовани су на регионалном принципу, са одељењима, одсецима и рефератима за поједине регионе, подрегионе и земље. Између наведених организацијских јединица два секретаријата постоји непосредна и стална веза. Референти за одређене земље, на пример, два секретаријата, којима се у неким случајевима придружује и референт ЦИА, чине „тим“ за конкретну земљу (*country team*), без обзира што су организацијски и просторно раздвојени. Тако, ниједно важније питање које се тиче односа САД са неком земљом, како се наглашава у америчкој штампи, не решава се у Државном секретаријату без консултовања Секретаријата за одбрану, и обратно.¹⁶ Два секретаријата, сем тога, усвојили су Програм размене официра/службеника (*State-Defense Officers Exchange Program*), према којем се одређени број официра упућује на рад у Државни секретаријат, а одређен број функционера и службеника Државног секретаријата на рад у Министарство одбране и високе војне команде. Деташовани официри/службеници допуњавају сарадњу и обезбеђују усклађен рад два секретаријата.

Разлике у јединству

Мада постоји тежња да се спољна политика САД креира обједињеним напорима свих важних чинилаца задужених за односе с иностранством (или за деловање према иностранству) и да се остварује потпуна сарадња извршних органа („бирокарских структура“) у планирању и спровођењу текућих акција и операција, то не значи да поједини органи Владе САД немају и своје посебне погледе на неке важне догађаје у свету, на видове америчког учешћа у тим догађајима и начине реаговања на њих. Ти погледи се обично испољавају као посебне процене и анализе, а у оквиру војних структура и као посебно формулисане војне стратегије, која је водич за остваривање националних стратегијских циљева путем употребе оружане силе. У тим проценама, студијама и анализама може да буде разлике у неким појединостима како у вези с конкретним догађајима, тако и у вези с начином реаговања САД на њих, али кроз њих се најчешће траже најкраћи путеви за остваривање циљева националне (глобалне, велике) стратегије. Евентуална одступања од односних начела те стратегије тешко могу да се спроведу,

¹⁶ „Само у једном дану оствари се просечно неколико стотина контаката између људи два секретаријата – састанци, телефонски разговори, размена дописа. Слични контакти остварују се такође свакодневно и између Државног секретаријата и команди видова оружаних снага“, каже се у једном документу Пентагона.

јер одлуке о свим важнијим питањима доноси лично председник САД, понекад и уз обавезну сагласност Конгреса.¹⁷

Нарастање улоге војске у спољној политици САД

Од завршетка Другог светског рата САД одржавају веома јаке оружане снаге, структуриране и распоређене према захтевима и потребама стратегије националне безбедности.¹⁸ Сем обезбеђења интегритета и суверенитета земље, циљ одржавања и сталне изградње тих снага јесте да се и на тај начин САД афирмишу и потврђују као велика и водећа светска сила („снажан војни естаблишмент помаже да се стекне слика о САД као великој сили“, каже се у једном извору), и да се подржи њихова спољна политика и глобална стратегија с позиције силе.¹⁹

Према америчким гледиштима оформљеним у време „хладног рата“, мора да постоји усклађен однос између националних безбедносних интереса, националних безбедносних циљева и националних безбедносних политика, с једне, и јачине, структуре и распореда оружаних снага, с друге стране. Односно, оружане снаге морају да буду оспособљене и спремне да подрже спољну политику и дипломатију САД у остваривању наведених циљева.²⁰

Упоредо са јачањем војне силе, као снажног инструмента спољне политике и глобалне стратегије, јачао је војноиндустријски комплекс и његов утицај на унутрашња политичка и привредна кретања и на положај САД у свету, поред осталог и кроз институцију војне помоћи и извоз средстава наоружања и војне опреме.

Надметање сектора за престиж

Из наведених гледишта, али и из „потреба заштите националних безбедносних интереса и остваривања националних безбедносних циљева“, произашло је веома активно и реактивно ангажовање америчких војних чинилаца према спољном свету, али и до повремених или акутних поремећаја „усклађености односа“ између војске и органа званично

¹⁷ Неке самоиницијативне акције и операције према иностранству, како се наводи у америчкој штампи, предузима углавном Централна обавештајна агенција, али је мало вероватно да и оне, нарочито ако су већих размера и значајније, нису усаглашене и усмераване са самог врха.

¹⁸ „САД имају политичке, економске и стратегијске интересе у свету, који се морају промовисати кроз спољну политику, коју подржавају наше оружане снаге. Те снаге морају бити снажан и поуздан детерент, да буду лоциране у деловима света од виталног значаја за интересе наше спољне политике, довољно мобилне и јаке да заштите америчке интересе свуда тамо где би они били угрожени...“, навео је, поред осталог, Доналд Рамсфелд, бивши секретар за одбрану у свом годишњем извештају Конгресу за фискалну 1977. годину.

¹⁹ „Основни услов за успех једне владе у спољној политици је да она делује с позиција силе“, наведено је у реномираном часопису „Војна ревија“, бр. 4/77.

²⁰ „Знамо да само војна сила није довољна, али без ње не би било ефикасне дипломатије и успеха у преговарању“, говорио је бивши председник САД Роналд Реган (цитирано у Годишњем извештају бившег секретара за одбрану Каспера Вајнбергера Конгресу за фискалну 1988. годину).

задужених за спољну политику. То у америчкој војној и другој публицистици изазива дискусије, често и са супротним гледиштима о месту и улози војске у спољној политици државе. Наиме, једни сматрају да војска има главно или доминантно место и улогу у америчкој спољној политици,²¹ док јој други признају значајну, али не и одлучујућу улогу, а напоменом да су њена ангажовања према спољном свету контролисана, са највишег нивоа усмеравања, и да одговарају потребама и захтевима националне стратегије Сједињених Држава.

Неспорно, улога војске у спољној политици САД, је значајна и, понекад, у спровођењу неких националних циљева – одлучујућа. Али, тешко се може рећи да војска контролише и води спољну политику, која је уставно у искључивој надлежности председника државе.²² Међутим, извесно је, што се потврђује и кроз средства јавног информисања, да често постоје разлике у проценама војно-политичке ситуације и положаја САД у појединим деловима света, као и о мерама које треба предузети у конкретној ситуацији или за остварење неког жељеног циља. Такве разлике се разматрају и усаглашавају у Савету за националну безбедност, колективном органу у којем се спаја председничка и извршна власт Сједињених Америчких Држава.

Централна улога Савета за националну безбедност

Основе за садашњу спољну политику САД, као главног чиниоца у систему америчке националне безбедности, постављене су Законом о националној безбедности из 1947. године (*National Security Act of 1947*), којим су, у основи, кодификовани искуства и пракса из Другог светског рата, али и дати одговори на изазове „хладног рата“ и захтеве америчке глобалне стратегије. Законом о националној безбедности из 1947. године потврђена је главна одговорност председника САД за вођење спољне, као и војне политике (он је уједно, и врховни командант оружаних снага САД). Међутим, на основу тог закона, а на искуствима из Другог светског рата, када је постала значајнија улога председника

²¹ Крег Ендрјус, у вези с тим, поред осталог, писао је: „Сасвим је очигледно да војска игра и да ће и даље играти главну улогу у формулисању и у спровођењу спољне политике САД“. И даље: „Војска такву улогу није добила властитим наметањем ... Она је ушла у спољну политику путем сложеног процеса позивања, делегирања и оспоравања. Шта више, како је технологија у све већој мери прожимала војне системе, а читаво становништво долазило у положај да осећа ризике војних подухвата, разлике између војних и цивилних улога војног естаблишмента постепено су се губиле“ (Craig Neal Andrews, *Foreign Policy and New American Military*, London, 1974).

²² У уставу САД из 1781. године, који је и даље на снази са одређеним бројем амандмана, председнику САД дато је, право да, уз сагласност Сената, склапа међународне уговоре и поставља амбасадоре, и да за поједине врсте делатности, укључујући и спољне послове, формира одговарајућа тела (секретаријати, департмани) и именује саветнике. Сходно томе, Секретаријат за спољне послове (Државни секретаријат) формиран је 1789. године, а главни саветник председника и најодговорнији за ту област постао је државни секретар, који је први по рангу у оквиру председничког кабинета (Влада САД).

САД у вођењу спољне политике, као и у ангажовању војне силе у рату изван властитих граница (у подршци савезницима), спроведена је до тада највећа „ревизија“ система националне безбедности Сједињених Држава. На основу тог закона, наиме, формиран је Савет за националну безбедност (СНБ), с председником САД на челу, ново министарство одбране, с измењеном структуром оружаних снага,²³ и Централна обавештајна агенција (ЦИА), која је саставни део (орган) Савета за националну безбедност.

Састав Савета за националну безбедност

Поред председника САД, који је и председник СНБ, у састав Савета, у својству *сталних чланова*, ушли су потпредседник САД, државни секретар и секретар за одбрану, као и *саветодавни или придружени чланови*, који долазе са функција помоћника председника САД за послове националне безбедности, директора ЦИА и начелника Здруженог генералштаба оружаних снага Сједињених Америчких Држава. Састанцима СНБ, који могу да буду редовни и ванредни, могу да присуствују и други високи државни функционери који се баве пословима националне безбедности, као што су директор Федералног истражног бироа (ФБИ), директор Агенције за контролу наоружавања и разоружање, директор Агенције за (нуклеарну) енергију, чланови Здруженог ГШ (начелници штабова видова ОС), директор Војне обавештајне агенције (ДИА) и Агенције за националну безбедност (НСА), стални представник САД у Савету безбедности Уједињених нација и, по потреби, поједини специјалисти (шефови радних и студијско-аналитичких група) за одређена питања. За редовно функционисање, у оквиру Савета, развијена је разграната шема сталних и привремених тела. Поред Сталног штаба, с помоћником председника САД за питања националне безбедности на челу, и Централне обавештајне агенције, која је орган СНБ, најважнија је тзв. *Ситуациона соба*, смештена у подземним просторијама Беле куће. Ту су и разни комитети, комисије и радне групе, које сачињавају представници разних ресора Владе САД, пре свега секретаријата за иностране послове и за одбрану и обавештајних организација.

Рад Савета за националну безбедност

Према Закону о националној безбедности из 1947. године, СНБ формиран је са задатком да „саветује председника САД о интегрисању унутрашње, спољне и војне политике укључене у систем националне безбедности, како би се обезбедило да видови оружаних снага и остали

²³ Пре доношења наведеног закона у оквиру оружаних снага САД није постојало РВ као посебан вид са својом командом и штабом. Ваздухопловне снаге су биле саставни део копнене војске, под њеним министарством и њеним генералштабом.

департмани и агенције Владе САД ефикасно сарађују на питањима која се тичу националне безбедности“. Временом, међутим, СНБ своје напоре све више је усмеравао на спољну политику, уместо на класичне проблеме националне безбедности. Тако сада углавном прати кретања у појединим земљама и регионима света и ради на проценама стања и положаја САД у тим земљама и регионима, као и у међународним организацијама и војним савезима.

Формирање СНБ унело је суштинске промене у политику и стратегију националне безбедности, посебно у вођење спољне политике САД, не само у организацијском него и у функционалном смислу. Пре формирања СНБ, председник САД обраћао се за помоћ у формулисању и спровођењу спољне политике првенствено државном секретару. После формирања СНБ, међутим, спољни послови, војска и обавештајне службе укључени су у обједињени систем националне безбедности, глобалну политику и стратегију формулише СНБ, а одлуке доноси председник Сједињених Држава. Тиме је улога Државног секретаријата у вођењу спољне политике значајно смањена, а повећана је улога војске и обавештајних служби.

У „Ситуационој соби“ СНБ непрекидно (даномоћно) прати се ситуација у појединим земљама и регионима света, нарочито у кризним регионима и жариштима сукоба. Ту се, на основу обавештајних и других података, израђују информације и билтени који се редовно, по потреби и ванредно, достављају председнику САД и члановима Савета за националну безбедност. „Ситуациона соба“ редовно има улогу командног места Врховне команде. У непосредној је и сталној вези са Центром националне војне команде у Пентагону, који такође непрекидно ради, као и са Оперативним центром Државног секретаријата и са Центром за индикаторе криза ЦИА.

На састанцима СНБ, чланови Савета (стални и саветодавни) и, евентуално, други државни функционери – шефови радних и студијских група, саопштавају своје мишљење о питањима на дневном реду, предлажу решење проблема, заузимају ставове и предузимају одговарајуће мере. Завршну реч даје председник САД, који доноси крајње одлуке, по правилу, на основу добијених предлога, а према уставним и конгресним овлашћењима и усвојеним начелима националне стратегије.²⁴

Улога обавештајних служби

У раду СНБ велики значај имају обавештајне службе, које обезбеђују податке за стално праћење ситуације у свету, раде обавештајне процене и анализе и предлажу акције и операције које треба предузети

²⁴ На почетку рада сваке нове администрације први и основни задатак СНБ јесте формулисање и усвајање нове националне стратегије, односно националне или председничке доктрине. Свака нова администрација, наиме, формулише своју националну стратегију, која може значајније да се разликује од претходне, нарочито после избора и инаугурисања новог председника Сједињених Америчких Држава.

ради заштите америчких интереса и остварења стратегијских циљева Сједињених Америчких Држава. Са највишег стратегијског нивоа према иностранству делује пет обавештајних организација: две цивилне (ЦИА и обавештајна служба Државног секретаријата) и три војне (ДИА, НСА и обавештајне службе видова оружаних снага). За усклађивање рада тих служби постоје одговарајућа координациона тела. Међутим, свака обавештајна служба за своје шефове или ресорне ministre, чланове СНБ, посебно обезбеђује обавештајне податке и процене, које они подносе на седницама СНБ или, у неким случајевима, непосредно председнику државе.

Мада постоји мишљење да ЦИА има највећу моћ и да спроводи највећу активност према иностранству, то ипак не мора да буде сасвим тачно. У оквиру тзв. америчке обавештајне заједнице *доминантно место имају и војне обавештајне службе*, које руководе веома развијеном обавештајном мрежом у земљи и у иностранству, и мноштвом средстава за развој разноврсних видова обавештајне делатности. Обавештајна агенција Министарства одбране (ДИА), на пример, руководи мрежом војних изасланстава и обавештајних центара, а обавештајно делује и преко војних саветодавних група и група за војну помоћ. Агенција за националну безбедност (НСА) обавља изузетно обимну и сложену техничку обавештајну делатност из централе у бази Форт Мид, недалеко од Вашингтона, и бројних прислушних центара у свету. Обавештајне службе видова оружаних снага (КоВ, РВ и РМ) допуњавају делатност ДИА и НСА и непрекидно сарађују са ЦИА, која се у акцијама и операцијама ослања тежишно на објекте и средства (базе, бродови, ваздухоплови) видова оружаних снага. Резултати делатности војних обавештајних служби користе се као основа за израду *стратегијских процена*, које секретар за одбрану или начелник Здруженог ГШ подноси на седницама СНБ или лично председнику САД, с предлогом за предузимање војних мера.

У структури и раду СНБ војска је заступљена више него други ресори (Државни секретаријат, на пример). С обзиром на то, као и на чињеницу да се обавештајне информције и процене војске заснивају на подацима из више извора и на стратегијским проценама, војска има велики, ако не и доминантан утицај на рад СНБ – на усвајање ставова и доношење одлука о важним питањима из домена спољне политике, нарочито када је реч о ситуацијама које „захтевају“ војно ангажовање у заштити националних интереса и остваривању стратегијских националних циљева.²⁵

²⁵ Те „процене“ нису увек биле реалне и објективне. На пример, председник Кенеди је ушао у Вијетнамски рат под утицајем и на инсистирање војног руководства и САД претрпеле су пораз. Слично је било са покушајем инвазије на Кубу (Операција у Заливу свиња 1962) и у неким другим случајевима.

Учешће оружаних снага у подршци, али и у спровођењу спољне политике САД, може се посматрати кроз деловање САД у међународним односима са позиција силе, изградњу савезништва, присуство снага САД на страним територијама и демонстрирање војне силе, пружање војне помоћи и испоруке средстава НВО страним земљама и, најзад, кроз употребу војне силе у локалним и регионалним ратовима. Сваки од тих видова војне подршке спољне политике и учешћа војске у њеном спровођењу има одређене специфичности.

Политика са позиција силе

Сједињене Америчке Државе су током читавог периода „хладног рата“ тежиле да одрже војну супериорност како би могле успешно да парирају свом главном ривалу у међународним односима и да преговарају и споразумевају с њим с ослоном на војну силу. То су, заједно са својим савезницима и пријатељским земљама, у основи, и успеле. Супериорност у нуклеарним борбеним средствима одмах после Другог светског рата и током педесетих година искористиле су за промовисање политике застрашивања и претње одмаздом. Када је претња одмаздом постала мање убедљива, а употреба стратегијских нуклеарних оружја мање вероватна, САД окренуле су се политици детанта, политици преговарања и споразумевања, уз настојање да се избегне непосредно војно сукобљавање са другом војном суперсилом.

Већ почетком шездесетих година процењено је да стратегијске нуклеарне снаге нису више довољно снажан инструменат политике и дипломатије, па су САД своје напоре концентрисале на постизање и одржавање супериорности, пре свега квалитативне, технолошке, у конвенционалним снагама и средствима, на екстензивно војно присуство у свету, на учвршћење и јачање војних савеза, пре свега НАТО-а, на интензивирање војне сарадње са страним земљама, укључујући повећање војне помоћи и испорука средстава НВО, и на одлучније реаговање у заштити националних интереса и на спречавање ширења совјетског утицаја.

У тежњи за одржавањем војне супериорности и у деловању са позиција силе САД полазиле су од становишта да тиме утичу на одвраћање противника од агресивних поступака, на омекшавање тврдих линија у совјетском руководству, на психолошко деловање у правцу развијања сигурности код савезничких и пријатељских земаља у ваљаност „америчког нуклеарног кишобрана“ и конвенционалног „штити“, на блокирање совјетског продора према земљама „трећег света“ и друго.

Политику детанта и формалну поделу сфера утицаја САД користиле су не само за блокирање ширења совјетског утицаја према земљама „трећег света“, с ослоном на стратегијски добро распоређене

снаге и савезништво, већ и за посредно деловање према земљама и регионима у којима је СССР већ остварио присуство и утицај, па и према самом Совјетском Савезу. Упоредо с тим, САД систематски су наметале исцрпљујућу трку у наоружавању,²⁶ коју је СССР прихватао као изазов, уз настојања да у њој не изостане, а на неким пољима и да избије на њено чело, што га је неизмерно много коштало.

Ослонац на савезништво

У спољној политици и националној стратегији САД веома је значајан амерички концепт савезништва. На иницијативу САД, и под америчким вођством, првих година после Другог светског рата и током педесетих година развијена је мрежа војно-политичких савеза готово широм света: РИО пакт у Западној хемисфери од 1947,²⁷ НАТО у Европи (1949), АНЗУС пакт у Океанији (1951)²⁸ и Пакт Југоисточне Азије (СЕАТО) за Југоисточну Азију (1954). На иницијативу и за политичке потребе САД, а формално под вођством Велике Британије, био је формиран и пакт за Југозападну Азију, прво под називом Багдадски пакт (1955), а затим као ЦЕНТО пакт (1959).²⁹

Сједињене Америчке Државе су закључиле посебне *војне* (одбрамбене) *аранжмане* са неколико страних држава, од којих је посебно значајан аранжман са Јапаном од 1960. године, као и *специјалне војне односе* (са Израелом, на пример), којима је систем савезништва допуњен. У последње време, САД промовисале су програм „Партнерство за мир“ који се успоставља и спроводи између НАТО-а с једне, и појединачних држава Европе и дела Азије, с друге стране.

Кроз војне савезе и конфронтирање са Совјетским Савезом, САД јачале су властиту безбедност, учвршћивале унутрашњу стабилност, остваривале неометан привредни и друштвени развој, и учвршћивале и шириле вођство у западном, тзв. слободном или демократском свету. Уз помоћ савезничких и пријатељских држава, пре свега чланица НАТО-а и Јапана, САД извојевале су победу у „хладном рату“ и створиле услове, макар и краткорочно, за ширење присуства и утицаја и на просторе на којима их у време „хладног рата“ нису имале.

²⁶ Наметање трке у наоружавању економски слабијем противнику било је важна детерминанта америчке политике и стратегије седамдесетих и у првој половини осамдесетих година, што је – поред других узрочника, имало кобне последице по привредни развој Совјетског Савеза.

²⁷ Први мултилатерални уговор о безбедности и војној помоћи који су САД формирале и потписале после Другог светског рата. Обухватио је све земље Северне и Јужне Америке, сем Канаде, које су уједно и чланице Организације америчких држава. Куба је иступила из Пакта 1962. године.

²⁸ Септембра 1986. године, САД су суспендовале уговорне обавезе према Новом Зеланду, због новозеландске анти-нуклеарне политике.

²⁹ Пакт Југоисточне Азије (СЕАТО) престао је да постоји 1977, а ЦЕНТО 1979. године.

Једно од основних начела стратегије националне безбедности САД јесте да мора да постоји усклађеност између те стратегије и њених циљева, с једне, и јачине, структуре и распореда оружаних снага САД, с друге стране. Сходно томе, САД изградиле су веома снажне стратегијске нуклеарне снаге, нуклеарне снаге оперативно-тактичке намене³⁰ и конвенционалне снаге опште намене. Током „хладног рата“, просечно трећина оперативно-тактичких нуклеарних снага и конвенционалних снага опште намене (у неким случајевима или временским периодима – и до половине, за време рата у Вијетнаму, на пример) налазила се изван властитих граница – на страним територијама и на отвореним морима и океанима.³¹

Снаге САД налазиле су се (и налазе се, али значајно смањене) широм света, али тежишно у Европи и Медитерану (до 1989. године око 320.000 припадника КоВ и РВ и 26.000 припадника РМ у саставу 6. флоте), што је одражавало не само америчке процене војно-политичке и стратегијске ситуације већ и степен америчког интереса за Стари континент. После рата у зони Персијског залива, 1991. године, САД у својој глобалној стратегији повећале су значај том подручју. То се огледа, поред осталог, кроз размештај елемената копнених снага (КоВ и морнаричке пешадије) и стокирање већих количина тешког наоружања и опреме у неким земљама Средњег истока (Кувајт, Саудијска Арабија, Уједињени арапски емирати), као и кроз формирање посебне (нете) флоте за подручје Персијског залива и Индијског океана. У последње време, САД јачају војно присуство и на југу Европе ради ширења утицаја у земљама у којима тај утицај раније нису имале и ефикасније контроле ситуације у источном и средњем Медитерану. То се, пре свега, односи на подручје Балканског полуострва и новонастале државе на простору претходне Југославије.

Главнина снага опште намене која је лоцирана у САД чини стратегијску резерву, оспособљену и припремљену за ангажовање на прекоокеанским ратиштима, било у општем рату или у локалним и регионалним сукобима, у подршци спољне политике САД и остваривању њених циљева.³²

Присуство снага САД на страним територијама нема само војни него и политички значај. Сваки командант високе (здружене, регионал-

³⁰ Нуклеарне снаге оперативно-тактичке намене сведене су, просечно, на трећину ранијег стања, а стратегијске су у фази редуцирања према споразумима СТАРТ I и II.

³¹ Крајем 1995. године, САД имале су изван властитих граница око 250.000 војника: 120.000 у Европи и Медитерану, 90.000 у подручју источне Азије (Далеки исток) и на Пацифику, и око 40.000 војника у осталим деловима света.

³² „Војна стратегија мора да подржи циљеве спољне политике, која захтева снажан и поуздан нуклеарни детерент, снаге опште намене базиране у разним деловима света и мобилне снаге стратегијске размере довољно јаке да заштите главне америчке интересе ма где би они били угрожени“, рекао је бивши секретар за одбрану Доналд Рамсфелд у објашњењу војне политике САД пред Конгресом 21. јануара 1977. године.

не) команде је и „политички агент“, одговоран за развој пријатељских односа у свом региону и да се сви планови и акције његове команде ускладе са потребама и циљевима спољне политике Сједињених Држава. За боље усклађивање војних и политичких активности, при свакој таквој команди, налази се представник Државног секретаријата, који консултује и саветује команданта регионалне команде у вези с политичким, војно-политичким и војноекономским односима са страним земљама. На регионалне команде пренета су широка овлашћења и одговорности за сфере војноекономских односа САД са страним земљама. Од њих се тражи мишљење о томе коме и какву војну помоћ треба дати или ускратити, и какве ставове према појединим земљама одређеног региона треба заузети по питању испорука средстава НВО и војних технологија, као и да прате ток и утичу на реализацију закључених уговора, и друго.

Демонстрирање и употреба војне силе у политичке сврхе

Својеврсно демонстрирање војне силе јесте и само војно присуство САД на страним територијама, отвореним морима и океанима. Оно потврђује одлучност и решеност САД у заштити властитих националних интереса и у остваривању националних стратегијских циљева. Сем непосредног и сталног војног присуства на страним територијама, морима и океанима, демонстрирање војне силе испољава се и помоћу покрета трупа, спровођења вежби и маневара, стављања јединица у повишен степен приправности, предузимања делимичне мобилизације и другог, а све се то прати наглашеним саопштењима у средствима јавног информисања. Демонстрирање војне силе, у ствари, један је од основних видова коришћења војске у политичке (спољнополитичке) сврхе. Сједињене Државе су, према наводима истраживача познате институције Брукинџ, само у првих тридесет година „хладног рата“ (од 1. јануара 1946. до октобра 1975), у 215 случајева користиле своје оружане снаге у политичке сврхе,³³ од тога шест пута према претходној Југославији, у вези с првом (1946–1948) и другом (1954) тршћанском кризом, укључујући и обарање два америчка борбена авиона изнад ДФРЈ новембра 1946. године.

Најповољније средство за демонстрирање војне силе, која је и одређени вид претњи и притисака, јесу ратни бродови.³⁴ То се потврђује и у случају 6. флоте, чији су бродови увек близу кризних жаришта или су део снага које САД ангажују у војним акцијама и операцијама у зони Медитерана.

Демонстрирање војне силе често је прерастало у непосредно војно ангажовање САД у локалним и регионалним сукобима, које је, у суштини, имало карактер *војних интервенција*. Једино у Кореји 1950. и

³³ Barry M. Blachman and Stephen S. Kaplan, *The Use of the Armed Forces as a Political Instrument*, Brookings Institution, Washington, D. C. 1976.

³⁴ „Носачи авиона су оличење активности спољне политике САД у појединим деловима света“, наводи се у истом извору.

у зони Персијског залива 1991. године САД војно су реаговале на спољну агресију изведену према њиховим пријатељским државама. У свим другим случајевима, почевши од уплитања и војног интервенисања у Трећи грађански рат у Кини 1946–1949. до војног ангажовања у Босни и Херцеговини, САД војно су „реаговале“ на унутрашња збивања у појединим земљама. Циљ тих реаговања готово редовно је био спасавање режима наклоњених САД и/или успостављање њима оданих режима.

Војна помоћ и испоруке наоружања и војне опреме

Дуго је војна помоћ или помоћ у пословима безбедности (*Security Assistance*) била основни инструмент америчке спољне политике. У првим годинама после Другог светског рата та помоћ је била усмерена тежишно према земљама западне Европе, а касније је проширена на све земље које су подржавале америчку спољну политику или су се на било који начин супротстављале експанзији совјетског утицаја.³⁵ Временом, војна помоћ земљама западне Европе и Јапану замењена је комерцијалним аранжманима, што је био случај и са већином земаља „трећег света“. У последње време, значајнију војну помоћ примају само Израел, Египат, Турска и Грчка, а незнатну још 30 земаља у развоју. У програм војне помоћи или помоћи у пословима безбедности укључен је и програм Међународног војног образовања и обуке, према којем се у војним школама и центрима за обуку снага САД школују и обучавају припадници оружаних снага из око 100 страних земаља, укључујући и оне које су приступиле програму „Партнерство за мир“. Сједињене Америчке Државе, међутим, као одређену врсту војне помоћи третирају и редовне комерцијалне испоруке средстава НВО, помоћу којих настоје да, сем економске користи, остваре и одређене политичке интересе и стратегијске циљеве. У томе су веома важне војне саветодавне и техничке групе, као и војноекономска представништва, чијим посредством САД теже да остваре одређен утицај у војсци, али и у другим структурама земље домаћина. Америчка администрација је део послова из домена војне помоћи (саветодавна, оперативно-планска, едукативна итд.) препустила „приватним“ фирмама, тзв. војним професионалцима, организованим у посебне „некомерцијалне“ организације. Такве организације, уз отворену подршку званичних органа Владе САД, значајно су ангажоване у пружању помоћи снагама Републике Хрватске и Хрватско-муслиманске Федерације.

Према америчким проценама, војна помоћ је допринела војном јачању и бржем економском опоравку многих земаља, јачању система колективне безбедности и водеће улоге САД у њима, спречавању

³⁵ Између 1951. и 1961. године, америчку војну помоћ примала је и бивша СФРЈ. Вредност те помоћи, према америчким изворима, износила је око 630 милиона долара, а представљала је неку врсту „ноклона“ за југословенско супротстављање СССР-у и инвестирање у наду да ће се Југославија приклонити Западу.

ширења совјетског утицаја према земљама „трећег света“, очувању самосталности тих земаља и, у многим од њих, јачању америчког утицаја.

Усмереност на светско лидерство

У последње време настале су суштинске промене у геополитичкој структури и војно-политичкој ситуацији савременог света, а упоредо с тим и у спољној политици и стратегији националне безбедности Сједињених Америчких Држава.

Оне су, у основи, оствариле најважније циљеве националне стратегије из периода „хладног рата“. Не само да су „обуздале комунизам“ и спречиле ширење присуства и утицаја СССР-а изван сфере утицаја која му је била призната, већ су у дуготрајном и вешто вођеном „хладном рату“, у којем је и војска имала велики значај, морално поразиле свог главног противника. Очувале су суштину концепта савезништва и задржале водећу улогу у НАТО-у, највећем и најважнијем војно-политичком савезу.

Измењена војно-политичка и стратегијска ситуација у Европи, па и у свету, наметнула је градитељима националне стратегије САД потребу за преиспитивањем стања и односа у свету, као и места и улоге САД у њему. Дилеме о томе да ли треба водити глобалну политику или се вратити у изолацију од пре Другог светског рата, да ли стремити војној супериорности или оружане снаге смањити на реалне потребе одбране властитог интегритета и суверенитета, како се поставити према концепту савезништва и друго, релативно брзо су превазиђене. Наиме, САД брзо и одлучно су се определиле за активну спољну политику и водећу улогу у међународним односима, за даљу изградњу војне силе и одржавање поуздане и трајне војне супериорности и за доградњу система колективне безбедности; определиле су се за изградњу „новог светског поретка“ са властитом водећом улогом у њему.

„Нови светски поредак“ и војска

Концепт изградње „новог светског поретка“ са водећом улогом САД у њему промовисан је, у ствари, још пре коначног завршетка „хладног рата“. Тај концепт је постао главни циљ националне или велике стратегије Сједињених Држава. Он условљава активну спољну политику САД, која се и у измењеним међународним условима води, и спроводи, с ослоном на економску и војну моћ САД и на модификовани систем колективне безбедности. Званично и у америчкој штампи наглашава се да се САД суочавају с повећаним изазовом глобалног економског надметања, али да им је и даље, ипак, нагласак на изградњи војне силе, јер процењују да је она важан чинилац политике изградње „новог светског поретка“. Позната је, на пример, изјава председника Клинтона из поруке нацији, од 25. јануара 1994, „да ће САД одржавати најјаче,

технички најбоље опремљене и најбоље обучене оружане снаге, чиме ће потврђивати америчко лидерство и подржавати демократске процесе у свету“.³⁶

Јаке, добро опремљене и обучене снаге САД, према гледиштима америчких политичких и војних стратега, чине „кичму стратегије националне безбедности“. Оне морају да буду способне да и у измењеним међународним условима, дејствују према циљевима спољне политике и националне стратегије, да одвраћају потенцијалне противнике од угрожавања безбедности САД и њихових савезника и да брзо и одлучно реагују на појаве угрожавања виталних националних интереса САД у свету. У вези с тим, секретар за одбрану, Вилиам Пери недавно је, поред осталог, рекао: „Ми се више не суочавамо са монолитном претњом СССР-а. Претње америчким интересима данас искрсавају из етничких сукоба, нуклеарне пролиферације и хуманитарних криза“.³⁷

Секретар Пери је навео три основна задатка који се у савременим условима постављају оружаном снагама САД, а сви се они односе углавном на захтеве за остваривање циљева националне стратегије и подршку спољне политике САД, која је усредсређена на изградњу „новог светског поретка“.³⁸

Војна супериорност у новим условима

Сједињене Америчке Државе настоје да и у измењеним међународним условима одржавају војну супериорност у односу на било којег реалног или потенцијалног противника. Под том супериорношћу не подразумевају се само јачина (бројност) и стратегијски распоред снага, већ (и пре свега) супериорност у квалитету и техничкој опремљености снага Сједињених Америчких Држава.³⁹ За одржавање жељене супериорности, која се према секретару Периу огледа још и у „недостижном квалитету америчких официра и подофицира, као и војника којима они командују и обучавају их“, предвиђена су додатна улагања у развој нових технологија, пре свега електронских, оптоелектронских и других, којима се обезбеђују могућности за успешно вођење медијског рата и још веће аутоматизовање бојишта.⁴⁰

Пентагон је одмах после завршетка „хладног рата“ сачинио студију у којој је назначено, као један од основних стратегијских циљева, онемогућавање појављивања нове светске силе која би била једнака

³⁶ Видети: Budget of the United States Government, Fiscal Year 1996, одељак: Projecting American Leadership Around the World, GPO, Washington, D. C. 1995, p. 11.

³⁷ William J. Perry, *Readiness at a Reasonable Cost*, „DEFENSE“ – 95, No 2, p. 3.

³⁸ Ти задаци су: одржавање јачине, структуре и борбене готовости према захтевима националне стратегије; одржавање значајног присуства на страним територијама, морима и океанима, и одржавање могућности за брзо реаговање на изазове и вођење тзв. контиденцијалних операција (исто, стр. 3 и 4).

³⁹ „Технолошка супериорност је симбол америчке војне моћи“, каже секретар Пери.

⁴⁰ У текућој фискалној години (тече од 1. октобра 1995) САД утрошиће за истраживање и развој 34,3 милијарде долара.

Сједињеним Државама, као што је то раније у војној сфери глобално био Совјетски Савез. Из тога произилази тежња Пентагона да задржи сигурну и трајну војну супериорност, јер сматра да је то важан услов за успех одвраћања (детерента) и за ефикасну подршку политике изградње „новог светског поретка“.

Тежња ка избегавању компромитовања и губитака у људству

Сједињене Америчке Државе настављају да одржавају снажно војно присуство у свету и јаку стратегијску резерву снага опште намене у земљи, која је припремљена и оспособљена за брзо реаговање на појаве угрожавања међународног мира и америчких националних интереса у свету. Оне, међутим, последњих година теже да избегну непосредно и самостално ангажовање тих снага у локалним и регионалним ратовима, нарочито ако то ангажовање условљава употребу и снага на копну. То, ипак, не значи да су се САД одрекле употребе војне силе када процене да су им угрожени национални интереси у свету, или да је угрожен светски мир, већ желе, пре свега, да избегну компромитовање код властите и стране јавности и велике губитке у људству.

У садашњим условима после „хладног рата“, САД теже да остваре своје политичке интересе и стратегијске циљеве, као и да „решавају“ међународне проблеме – који произилазе из поремећаја регионалних нестабилности, појава угрожавања међународне безбедности и хуманитарних страдања, невојним средствима – предузимањем акција и операција без оружане борбе. То су, пре свега, политичко-пропагандна, психолошка, обавештајна и друга деловања, политички и дипломатски притисци и принуде, економске блокаде и санкције, и друго. Неке од тих мера чине посебан вид насиља или рата, а иза њих редовно стоје јаке оружане снаге, спремне за употребу као „крајње средство“. Предузимају се са позиција силе и с ослонцем на њу, што је веома јасно испољено и у односу САД према проблемима који су пратили распад претходне Југославије, где су „невидљиви“ облици насиља допуњавани војном претњом и селективном употребом војне силе (бомбардовање циљева војске Републике Српске Крајине и Републике Српске и ангажовање снага за брзе интервенције НАТО-а у Босни). У тражењу „решења“ за проблеме као што су поремећаји регионалних стабилности, појаве угрожавања међународне безбедности и хуманитарна страдања, САД теже да не предузимају самостално мере које имају карактер насиља, већ да делују кроз међународне организације, као што су Уједињене нације, односно њихов Савет безбедности, НАТО и друге политичке и војно-политичке организације које имају обележја система колективне безбедности, а у којима оне имају доминантан утицај (СБ УН, РИО пакт) или водећу улогу (НАТО). При томе као економска и војно најјача и политички најутицајнија сила, с амбицијама за светским лидерством, САД јављају се у улози покретача иницијатива и организатора акција и операција на основу одлука које се доносе у оквиру тих

организација. У неким случајевима, оне се јављају и као главнокомандујући мултинационалним снагама („Пустинска олуја“ у Ираку, ИФОР у Босни).

Сједињене Америчке Државе настоје да сваки већи проблем из веома сложеног комплекса међународних односа, нарочито када се он решава помоћу војне силе, што је могуће више интернационализују. Чак и операција „васпостављања демократије“ (*Uphold democracy*), изведена према Хаитима, држави која је у непосредној америчкој сфери утицаја, спроводи се под заставом Уједињених нација. Кроз утицај у Савету безбедности УН и вођство у НАТО-у, програму „Партнерство за мир“ и другим билатералним и мултилатералним аранжманима САД настоје да обезбеде услове за бржу и сигурнију изградњу „новог светског поретка“ и властиту водећу улогу у њему. Лидерство у том поретку основни је циљ после политике „хладног рата“ и националне стратегије САД, а оружане снаге су једно од важних средстава помоћу којих тај циљ треба да се оствари. У таквим условима, наиме, утицај војске на спољну политику САД унеколико је смањен, али није смањена њена улога у подршци спољне политике и у остваривању циљева националне (глобалне) стратегије.